Jazyk UML, OCL, návrhové vzory

- **Základní rozdíl mezi objektovým a strukturovaným přístupem**
  - Strukturovaný má oddělená data a nad tím se jede funkce
  - Objektový má data a funkce dohromady, objekt uchovává data a funkce objektu s nimi manipulují
- **Diagramy jazyka UML 2.0**
  - Diagramy interakce
    - **Sekvenční diagram (Sequence Diagram)**
    - **Diagram komunikace (Communication Diagram)**
    - Diagram přehledu interakcí (Interaction Overview Diagram)
    - Diagram časování (Timing Diagram)

    - Popisují spolupráci objektů
    - Typicky modelují chování jednoho případu užit´
    - **Čára života**
      - Zastupuje jednoho účastníka interakce (objekt)
      - Označení: nazev[selektor]:typ
        - Nazev – identifikátor čáry života (objektu)
        - Selektor – podmínka pro výběr určité instance
        - Typ – klasifikátor, jehož je čára života instanc´
      - honzuvUcet [id = '15'] : Ucet
      - **Pozn.:**
        - **Objekt** – podtržený, má dvojtečku
        - **Třída** – čistý text
    - **Zprávy**
      - Komunikace mezi účastníky interakce
      - Typy zpráv

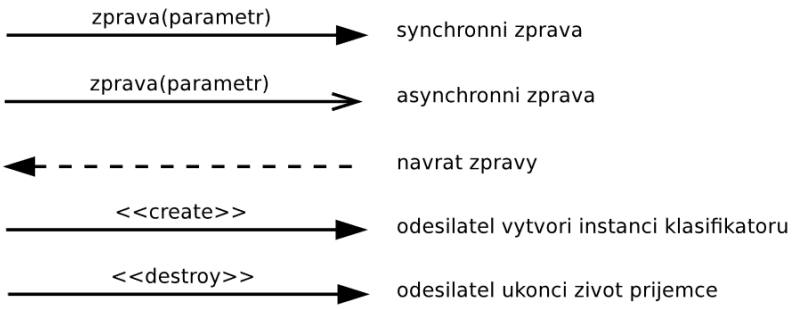

    - **Základní typy diagramů interakce**
      - **Sekvenční diagramy (Sequence Diagrams)**
        - Zdůrazňují časově orientovanou posloupnost předávání zpráv mezi objekty (chronologie zasílání zpráv)
        - Bývají přehlednější a srozumitelnější než diagramy komunikace
        - Každá čára života (objekt) je zobrazena s časovou osou
      - **Diagramy komunikace (Communication Diagrams)**
        - Zdůrazňují strukturální vztahy mezi objekty
        - Výhodné pro rychlé zobrazení komunikace mezi objekty

- **Pozn.:** Doménový model – Zachycuje koncepty a vztahy mezi nimi, není úplný, jenom konceptuální
- **Sekvenční diagram**
  - Vyjdeme z následující specifikace případu užití (uvedená specifikace je pouze ilustrativní, v reálném systému by se řešilo jinak):

Případ užití: Přidat přednášku
ID: UC11
Účastníci: Garant
Vstupní podmínky: 1. Garant je přihlášen do systému.
Tok událostí: 1. Garant zadá příkaz "přidat přednášku". 2. Systém přijme název nové přednášky. 3. Systém vytvoří novou přednášku.
Následné podmínky: 1. Nová přednáška byla přidána do systému.

  - Na základě počáteční analýzy případu užití vytvoříme diagram tříd (doménový model)

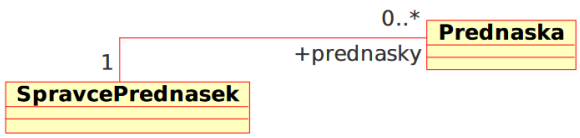

  - Příklad:
    - 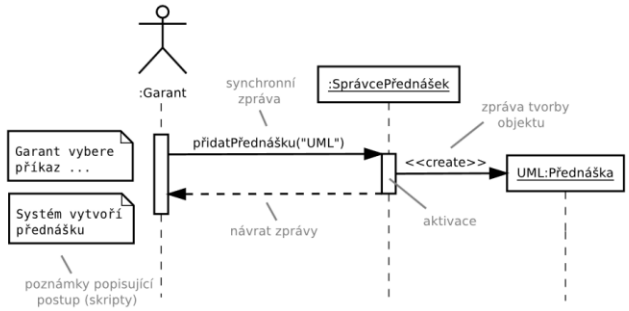

    - 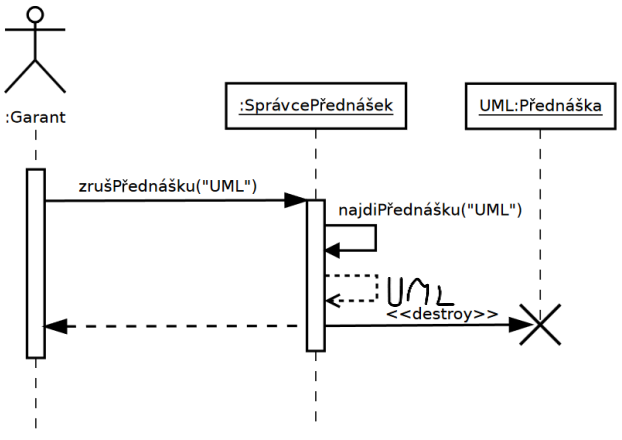

- Rozšíření sekvenčních diagramů (omezení, zobrazení stavů)

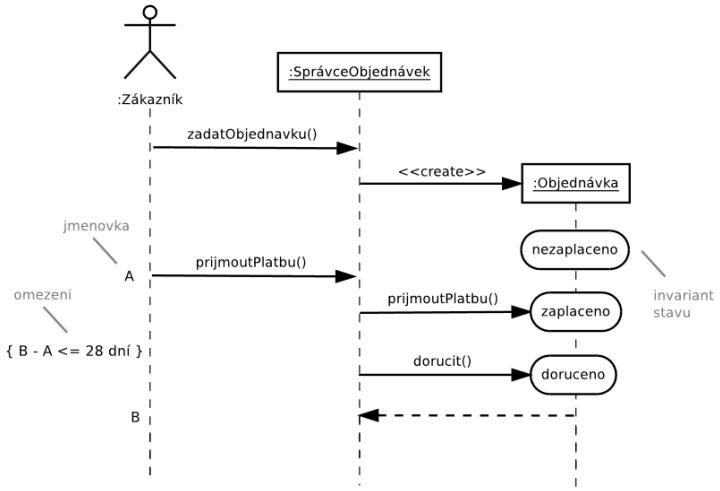

- **Diagram komunikace**
  - Objekty jsou spojeny linkami (komunikační kanály)
  - Zprávy jsou řazeny podle hierarchického číslování

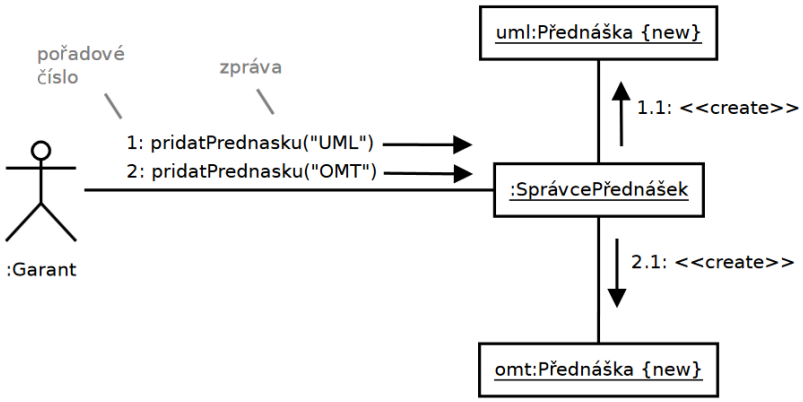

  - Pro analýzu přidáme následující specifikaci případu užití (uvedená specifikace je pouze ilustrativní, v reálném systému by se řešilo jinak):

Případ užití: Zapsat studenta na přednášku
ID: UC17
Účastníci: Garant, Student
Vstupní podmínky: 1. Garant je přihlášen do systému.
Tok událostí: 1. Garant zadá příkaz "zapsat studenta". 2. Systém vyhledá studenta **S** podle zadaného jména. 3. Systém vyhledá přednášku **P** podle zadaného názvu. 4. Systém zapíše studenta **S** na přednášku **P**.
Následné podmínky: 1. Student **S** je zapsán na přednášku **P**.

- **Diagram tříd**

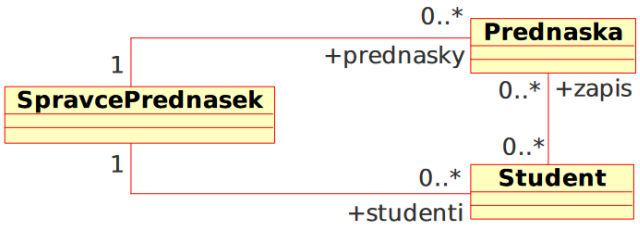

- **Diagram komunikace**
  - větvení, kontrolní podmínky

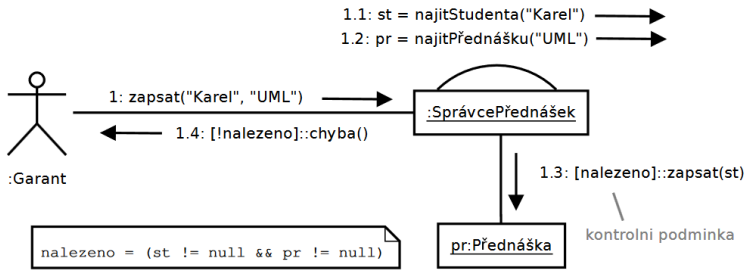

- **UML v etapách vývoje softwaru**
  - **Analytické modely**
    - Zaměřují se na otázku co, neodpovídá detailně na otázku jak
    - Zobrazují důležité koncepty (objekty, vztahy, . . .) z problémové domény
      - Třídy Zákazník, Košík, . . .
      - Třída pro přístup k databázím patří do řešení (návrhu)
  - **Tvorba analytických modelů**
    - Doménový model (analytické třídy)
    - Diagramy případů užití
    - **Specifikace případů užití**
      - Diagramy aktivit
      - Stavové diagramy
    - **Realizace případů užití**
      - Modelují interakce (zasílání zpráv) konceptuálních objektů
      - Diagramy interakce
  - **Návrhové modely**
    - • vychází z výstupů etapy analýzy
    - • zaměřují se na otázku jak, věnuje se detailům
    - • specifikace modelů je na takové úrovni, že je lze přímo implementovat
  - **Tvorba návrhových modelů**
    - Upřesňování analytických diagramů
      - Návrhové třídy
      - Realizace případů užití
      - . . .
  - **Návrhové třídy**
    - specifikace návrhových tříd je na takovém stupni, že je lze přímo implementovat
    - upřesňování analytických tříd
    - využití tříd z doménového řešení
      - knihovny, vrstva aplikačního serveru, GUI, . . .

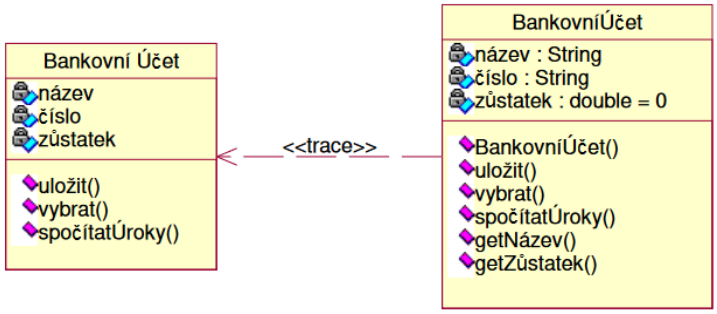

-
- Koncept nalevo, návrhová úroveň napravo

- **Upřesnění modelu v etapě návrhu**
  - **Analytický model interakce**

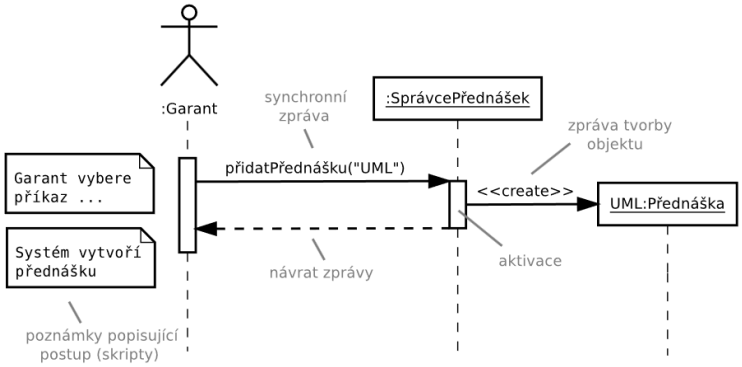

  -
  - **Návrhový model interakce**

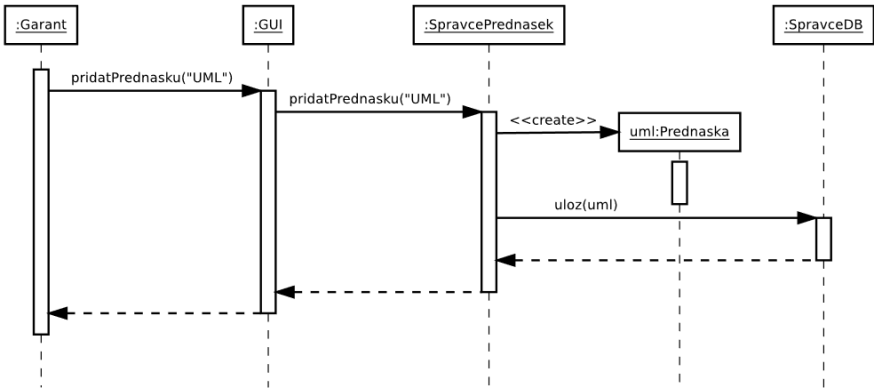

  -

- **Upřesnění analytických relací**
  - **Asociace**
    - agregace vs. kompozice
      - upřesnění vztahu celek/část
    - asociace povýšená na třídu
      - návrh asociačních tříd
    - asociace typu 1:N
      - realizace (nejčastěji kolekce)

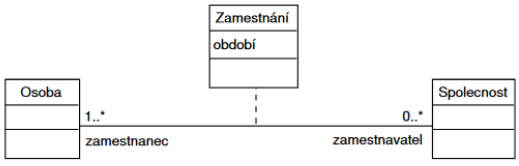

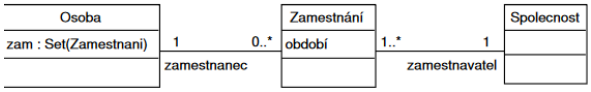

    -

- **Mechanismy rozšiřitelnosti UML**
  - **Omezení (Constraints)**
    - definují omezující podmínky
    - rozšiřují sémantiku elementu (např. OCL)
  - **Stereotypy (Stereotypes)**
    - definuje nový element na základě stávajícího elementu
    - stereotyp má svou sémantiku
  - **Označené hodnoty (tagged values)**
    - {tag1 = hodnota1, tag2 = hodnota2}
    - většinou se přidružují k stereotypu, vyjadřují vlastnosti nových elementů

  - Jazyk UML – omezení a dotazy nad modely – Modelovací techniky UML
    - nedokáží zachytit všechny závislosti mezi elementy graficky
    - ˇreší se poznámkou se slovním popisem
    - slovní popis je nedostateˇcn´y
      - není vždy jednoznaˇcn´y, m˚uže b´yt r˚uzně pochopen
      - komplikuje automatické konverze
    - 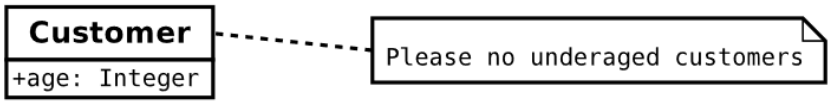

    - 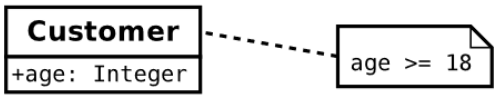

    - ⇒ **jednoznačný jazyk** ⇒ **OCL**
    - **Object Constraint Language (OCL)**
      - speci´aln´ı form´aln´ı jazyk pro UML
      - OCL nen´ı programovac´ı jazyk
      - definuje omezen´ı, podm´ınky a dotazy nad UML modely
        - ⇒ zpˇresˇnov´an´ı model˚u
      - je form´aln´ı deklarativn´ı jazyk navrˇzen´y pro n´avrh´aˇre
        - ⇒ nevyˇzaduje se siln´y matematick´y z´aklad
      - spojen´y s dalˇs´ımi metamodely definovan´ymi OMG
      - umoˇzˇnuje transformace model˚u
      - **Vyuˇzit´ı OCL**
        - specifikace podm´ınek pro vykon´an´ı metod
        - specifikace invariant˚u tˇr´ıd
        - specifikace poˇc´ateˇcn´ıch hodnot atribut˚u
        - specifikace tˇela operace
        - specifikace omezen´ı
        - . . .

- **Typy omezen´ı**
  - **invariant** – podm´ınka, kter´a mus´ı b´yt v˘zdy spln˘ena v˘semi instancemi
  - **precondition** – omezen´ı, kter´e mus´ı b´yt pravdiv´e p˘red proveden´ım operace
  - **postcondition** – omezen´ı, kter´e mus´ı b´yt pravdiv´e t˘esn˘e po ukon˘cen´ı operace
  - **guard** – omezen´ı, kter´e mus´ı b´yt pravdiv´e p˘red proveden´ım p˘rechodu mezi stavy
- **Z´akladn´ı knihovna**
  - typy: Boolean, Integer, Real, String
  - kolekce: Collection, Set, Ordered Set, Bag, Sequence
  - operace: and, or, <, size, includes, count, . . .
- **Příklad:**

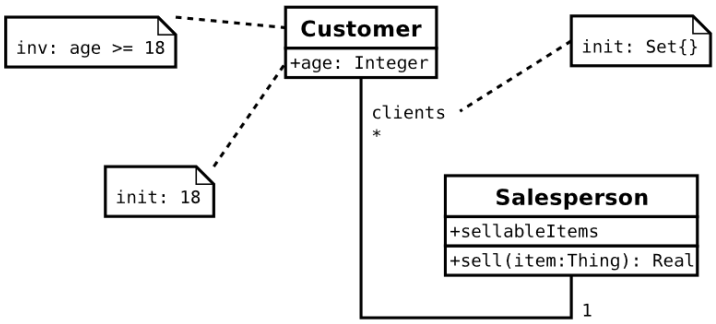

  -
    - Clients – role, vztah 1:N,
  - Ukázka textového vyjádření:
    - invarianty atribut˚u
      context Customer inv:
      age >= 18
    - kolekce objekt˚u (Salesperson 1→N Customer / role clients)
      context Salesperson inv:
      clients->size() <= 100 and
      clients->forAll(c: Customer | c.age >= 40)
    - po˘c´ate˘cn´ı hodnoty
      context Customer::age : Integer
      init: 18

      context Salesperson::clients : Set(Customer)
      init: Set
    - precondition, postcondition
      context Salesperson::sell(item: Thing): Real
      pre: self.sellableItems->includes(item)
      post: not self.sellableItems->includes(item) and
      result = item.price
    - podm´ınky
      self.clients.select(c : Customer | c.age > 50)

- **Objektov˘e orientovan´y n´avrh a programov´an´ı**
  - **znovupou˘zitelnost?**
    - zaji˘st˘en´ı znovupou˘zitelnosti ⇒ obecn´y n´avrh
    - zaji˘st˘en´ı aplikovatelnosti na ˘re˘sen´y probl´em ⇒ specifick´y n´avrh
    - spor

- **... p˘resto**
  - pro˘c nevyu˘z´ıt ˘re˘sen´ı, kter´e ji˘z fungovalo
  - takov´a ˘re˘sen´ı jsou v´ysledkem mnoha pokus˚u a pou˘z´ıv´an´ı
  - ⇒ vzory pro ˘re˘sen´ı stejn´ych typ˚u probl´em˚
- **Návrhový vzor**
  - **N´avrhov´e vzory**
    - z´akladn´ı sada ˘re˘sen´ı d˚ule˘zit´ych a st´ale se opakuj´ıc´ıch n´avrh˚u
    - usnad˘nuj´ı znovupou˘zitelnost
    - umo˘z˘nuj´ı efektivn´ı n´avrh (v´yb˘er vhodn´ych alternativ, dokumentace, . . .)
  - **N´avrhov´y vzor**
    - vzor je ˘sablona pro ˘re˘sen´ı, nikoli implementace probl´emu!
    - ka˘zd´y vzor popisuje probl´em, kter´y se neust´ale vyskytuje, a j´adro ˘re˘sen´ı dan´eho probl´emu
    - umo˘z˘nuje jedno ˘re˘sen´ı pou˘z´ıvat mnohokr´at, ani˘z bychom to d˘elali dvakr´at stejn´ym zp˚usobem
  - **Prvky n´avrhov´eho vzoru**
    - **n´azev**
      - kr´atk´y popis (identifikace) n´avrhov´eho probl´emu
      - probl´em
      - popis, kdy se m´a vzor pou˘z´ıvat (vysv˘etlen´ı probl´emu, podm´ınky pro smyslupl´e pou˘zit´ı vzoru, . . .)
    - **˘re˘sen´ı**
      - popis prvk˚u n´avrhu, vztah˚u, povinnost´ı a spolupr´ace
      - nepopisuje konkr´etn´ı n´avrh, obsahuje abstraktn´ı popis probl´emu a obecn´e uspo˘r´ad´an´ı prvk˚u pro jeho ˘re˘sen´ı
    - **d˚usledky**
      - v´ysledky a kompromisy (vliv na roz˘si˘ritelnost, p˘renositelnost, . . .)
      - d˚ule˘zit´e pro hodnocen´ı n´avrhov´ych alternativ – n´aklady a v´yhody pou˘zit´ı vzoru
  - **Typy vzorů**
    - **Vzory se mohou t´ykat**
      - **t˘r´ıd**
        - zab´yvaj´ı se vztahy mezi t˘r´ıdami a podt˘r´ıdami (vztah je fixov´an)
      - **objekt˚u**
        - zab´yvan´ı se vztahy mezi objekty, jsou dynami˘ct˘ej˘s´ı
    - **Z´akladn´ı rozd˘elen´ı vzor˚u**
      - **tvo˘riv´y**
        - zab´yv´a se procesem tvorby objekt˚u
      - **struktur´aln´ı**
        - zab´yv´a se skladbou t˘r´ıd ˘ci objekt˚u
      - **chov´an´ı**
        - zab´yv´a se zp˚usoby vz´ajemn´e interakce mezi objekty nebo t˘r´ıdami
        - zab´yv´a se zp˚usoby rozd˘elen´ı povinnost´ı mezi objekty nebo t˘r´ıdy

- **Základní návrhové vzory**

Tvořivý	Strukturální	Chování
Factory method	Adapter (class)	Interpreter
Abstract Factory	Adapter (object)	Iterator
Singleton	Decorator	Visitor
Prototype	Facade	Memento
Builder	Bridge	Observer
	Flyweight	Mediator
	Composite	Command
	Proxy	Chain of Responsibility
		State
		Strategy

- **Abstraktn´ı tov´arna (Abstract Factory)**
  - **´U˘cel**
    - vytv´a˘ren´ı p˘r´ıbuzn´ych nebo z´avisl´ych objekt˚u bez specifikace konkr´etn´ı t˘r´ıdy
    - tvo˘riv´y vzor – objekty
  - **Motivace**
    - nap˘r. zm˘ena vzhledu sady grafick´ych n´astroj˚u
  - **D˚usledky**
    - izoluje konkr´etn´ı t˘r´ıdy – klient pracuje pouze s rozhran´ım
    - usnad˘nuje v´ym˘enu produktov´ych ˘rad (nap˘r. zm˘ena vzhledu, . . .)
    - podpora zcela nov´ych produktov´ych ˘rad je obt´ı˘zn˘ej˘s´ı
    - . . .
  - **Struktura**

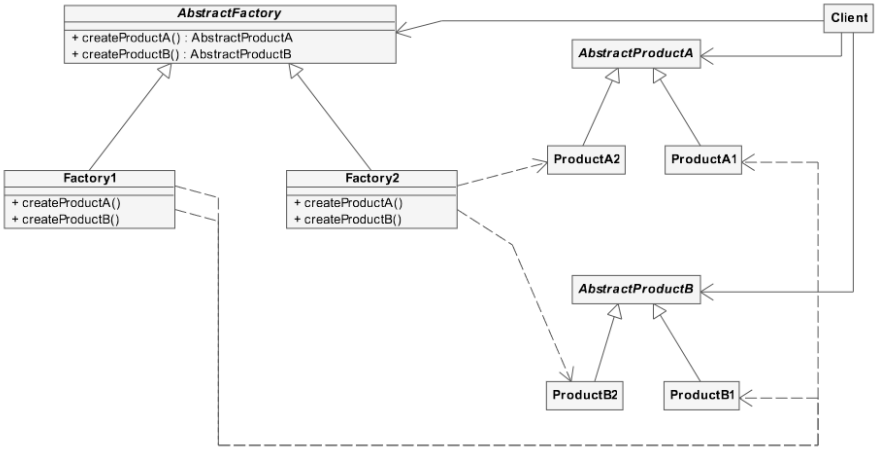

Abstraktní továrna: Příklad

Příklad bludiště, pracuje s objekty zeď a brána:

```
public class MazeGame {
    public Maze createNewMaze() {
        StdWall wall = new StdWall();
        StdGate gate = new StdGate();
        ...
    }
    private doSomething(StdWall wall) { .
}
```

Použití

```
MazeGame game = new MazeGame();
game.createNewMaze();
```

Úprava na novou sadu objektů:

```
public class MazeGame {
    public Maze createNewMaze() {
        SpecWall wall = new SpecWall();
        SpecGate gate = new SpecGate();
        ...
    }
    private doSomething(SpecWall wall) { ... }
}
```

Řešení

- přepis stávajícího kódu ⇒ ztrácíme původní verzi
- kopie stávajícího kódu ⇒ musíme udržovat více verzí
  ⇒ *nemožnost dynamické změny*
- vytvořit flexibilní kód ⇒ návrhový vzor *Abstraktní továrna*

Vytvoříme abstraktní prvky podle vzoru:

```
// abstraktní produkty
public interface Wall { ... }
public interface Gate { ... }

// abstraktní továrna
public abstract class MazeFactory {
    public abstract Wall createWall();
    public abstract Gate createGate();
}
```

Upravíme původní kód podle vzoru:

```
// aplikace vzoru v původním kódu
public class MazeGame() {
    public Maze createNewMaze(MazeFactory factory) {
        // StdWall wall = new StdWall();
        Wall wall = factory.createWall();

        // StdGate gate = new StdGate();
        Gate gate = factory.createGate();
        ...
    }
    private doSomething(Wall wall) { ... }
}
```

Vytvoříme konkrétní prvky podle vzoru:

```
// konkrétní produkty
public class StdWall implements Wall { ... }
public class StdGate implements Gate { ... }

// konkrétní továrna
public class StdMazeFactory {
    public Wall createWall() { return new StdWall(); }
    public Gate createGate() { return new StdGate(); }
}
```

Použijeme konkrétní prvky:

```
MazeGame game = new MazeGame();
MazeFactory factory = new StdMazeFactory();
game.createNewMaze(factory);
```

Vytvoříme jinou sadu prvků:

```
// konkrétní produkty
public class SpecWall implements Wall { ... }
public class SpecGate implements Gate { ... }

// konkrétní továrna
public class SpecMazeFactory {
    public Wall createWall() { return new SpecWall(); }
    public Gate createGate() { return new SpecGate(); }
}
```

Použijeme konkrétní prvky *bez modifikace kódu bludiště*:

```
MazeGame game = new MazeGame();
MazeFactory factory = new SpecMazeFactory();
game.createNewMaze(factory);
```

- **Command**
  - **´U˘cel**
    - zapouzd˘ren´ı po˘zadavk˚u nebo operac´ı
    - vzor chov´an´ı
  - **Motivace**
    - zasl´an´ı po˘zadavku na obecn´e ´urovni, ani˘z zn´ame konkr´etn´ı protokol
    - podpora undo operac´ı
  - **D˚usledky**
    - reprezentuje jeden proveden´y p˘r´ıkaz
    - umo˘z˘nuje uchov´avat stav klienta p˘red proveden´ım p˘r´ıkazu
    - . . .

- **Struktura**

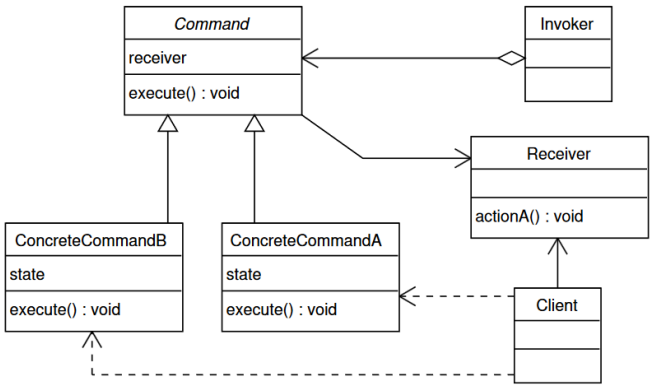

Command – Příklad

Původní operace:

```
t1.remove(ch);
t2.put(ch);
```

⇒

Aplikace vzoru:

```
cmd = new CommandA(t1,t2,ch);
invoker.putAndExec(cmd);
...
invoker.removeAndUndo();
```

Invoker:

```
putAndExec(cmd) {
  stack.push(cmd);
  cmd.execute();
}

removeAndUndo() {
  cmd = stack.pop();
  cmd.undo();
}
```

CommandA:

```
execute() {
  t1.remove(ch);
  t2.put(ch);
}

undo() {
  t2.remove(ch);
  t1.put(ch);
}
```

- Ukázka sekvenčního diagramu pro popis chování.